

FOLIA SELECTA

KUKLAY ANTAL:	Pilinszky János <i>Egy szép napon</i> című verséről	1
PIERRE-MARIE EMONET O.P.:	Isten a dolgok tükrében 2.	3
NORA POSSENTI GHIGLIA:	A három Maritain. VIII. Meudon 2.	21
<i>fordította: Greutterné Bognár Eszter</i>		
FLORILEGIUM - Viktor E. Frankl:	Ajándék a sorsunk	34

Köröm 2008. december

EGY SZÉP NAPON

Mindíg az elhányt bádogkanalat,
a nyomorúság lim-lom tájait kerestem,
remélve, hogy egy szép napon
előnt a sírás, visszafogad szeliden
a régi udvar, otthonunk
borostyán csöndje, susogása.

Mindig,
mindig is hazavágytam.

Vajon miért és hogyan lett az *az elhányt bádogkanál* a béke – Szent Ágoston meghatározása szerint: a rend nyugalma – egyetemes jelképévé a Költő, és rejtett ajánlásként mindannyiunk számára? A megfejtés kulcsa a vers első szava, a *Mindig*, vagyis: kezdettől fogva. A költői kép tehát, melyre a vers épül, a gyermekkorból való. Édesanyja már az asztalon párolgó leveshez hívja a kisfiát, de neki előbb meg kell találnia a játék közben elhányt kedves kanalát, hogy hozzájusson a tápláló meleg ételhez.

A *bádog* és a *lim-lom* szavak a gyermekkori játékok világából átvezetnek az éhező szegények világába. Mert az „evangéliumi esztétika”, a Nyolc Boldogság költője kezdettől fogva érzi, sejti, tudja – hiszen az ötéves érzékeny kisfiút Bébi, az értelmi fogyatékos, jóságos nagynéni vasárnapról-vasárnapra elvitte a javítóintézeti lányok közé – tudja, hogy a mennyek országa a szegényeké, a kicsinyeké, a megalázottaké és megszorítottaké. Tudja, hogy a valóság forró magjába a világ peremére sodródott lények, tárgyak és szavak között vezet vissza az út, a részvét útja az atyai ház békéjébe és örömébe.

Hála az etológusoknak, akik kísérletileg kimutatták, hogy „az ember a legszelídebb állat”, mert a gerincesek közül kétezer óra alatt az emberi egyedet éri fajtársai részéről a legkevesebb agresszió;

hála a szociológusoknak, akik tesztjeik révén megállapították, eldöntve egy kétszáz éves vitát, hogy az ember genetikusan nem kompetitív, versengő, hanem kooperatív, szolidáris lény;

hála az agykutatóknak, akik felfedezték, hogy ha az ember áldozatot hoz a közösségért, agyában, a hipofízisben „boldogság hormon”, dopamin szabadul föl, és

hála Szent Máténak, aki megőrizte számunkra a Nyolc Boldogság ígét, feltárva a „jézusi pillantás” titkát: Boldogok az irgalmasok. És ezzel az arisztotelészi definíciót: az ember társas lény, zoón politikon, így pontosították:

az ember résztvevő, együttérző, szolidáris lény, vagyis: az ember fajspecifikus tulajdonsága a felebaráti szeretet.

Tudva, vagy öntudatlanul *mindig az elhánt bádogkanalat* keressük.

Végezetül hála a Költőnek, aki erre az igazságra szelíd szép szavakkal figyelmeztet bennünket.

ISTEN A DOLGOK TÜKRÉBEN

Második rész

Átvezetés

Igen, a dolgok szegénysége okozza, hogy az elme csak ebből a világból kilépve találhatja meg a dolgok értelmét. Szegénység ez magában a létaktusban. Szegénység a gyökerekben. A költővel mindegyikünk elmondhatná Istennek: „Látod ... ezt a létet, melyet Benned nyerek”/1/, ki mástól lehetne azt elnyerni? Könyvünk első részében a dolgok ötször ismerték el ezt a szegénységet, létaktusuk szegénységét. Az értelem is ötször tárt szemünk elé egy-egy új arany fonalat, amely a dolgokat Istenhez, mint Elsődleges Okukhoz fűzi. Értsük meg jól: Maguk a dolgok igénylik Őt!

Az öt út végénél előtűnő Létteljességet öt névvel illettük. Ezek a nevek mondanak valamit Róla, de mindig a világunkkal kapcsolatosan, amelynek Ő ad értelmet. Neveztük Őt *Tiszta Aktusnak*, vagyis A Létezőnek, akiből semmi sem hiányzik. *Elsődleges Oknak* is neveztük, vagyis Oknak, akitől minden függ. Így is meghatároztuk: *Önmaga által létező*, vagyis olyan létező, akihez sajátosan hozzátartozik a lét. Továbbá *Teljes /Abszolút/ Lét*, vagyis az, akiben részesedik minden dolog. Végül: *Elsődleges Értelem*, vagyis az a Létező, aki elrendez minden dolgot, s mindegyiküket a céljához vezeti.

Teljesen nyilvánvaló, hogy ebben a világban nem találkozhatunk olyan Létezővel, akiről ezek a tulajdonságok szólnak, mert egyetlen, a mi világunkat alkotó dologról sem állíthatók ezek a meghatározások. Mégis, rögtön hozzá kell tennünk, hogy csupán egy ilyen Létező képes minden dolog közelében lenni, hogy Hatalmával betakarva, Jelenlétével áthatva, Intelligenciájával irányítva megmagyarázza őket. Szükséges tehát, hogy Ő a világhoz képest egyszerre legyen transzcendens és immanens. De léphetünk-e beljebb arra a Területre, ahol e tulajdonságok mögött rejtőzik? Vajon megismerhető-e az Ő Lényege?

Mielőtt belekezdenénk a második részbe, álljunk meg egy pillanatra, s nézzük meg, hogyan vezet minket Szent Tamás az isteni Lényeg megismerése

felé. Lépésről lépésre követjük őt a Summa Theologiae III. questiójától a XI.-ig, olvasva és magyarázva a szövegeket.

Szent Ágostonnal ő is elmondhatta Istennek:

„Teljesen biztos voltam, hogy láthatatlan szépséged hatalmaddal és istenségeddel együtt, a teremtményeid által a világ teremtése óta föltárul az értelem számára” /2/.

Szent Tamás, miután megbizonyosodott Isten létezéséről, arra törekszik, hogy megismerje a Lényegét. Módszere ugyanaz marad: munkájához a dolgok segítő szolgálatát veszi igénybe. Evégből összehasonlítja azt a módot, ahogyan a dolgok elérik a saját lényegüknek megfelelő tökéletességet, és abból ragyognak az őket körülvevő létezőkre, tehát ennek módját hasonlítja össze azzal, ahogyan Isten birtokolja saját Lényegét, és tevékenykedik a dolgok világában. De miután az első részben Istent olyan tulajdonságokkal jellemeztük, amelyek annyira távolinak mutatják Őt, hogyan beszélhetnénk a Lényegéről?

Első fejezet

Hogyan beszéljünk Isten Lényegéről?

„Értelmem reszkető pillantása eljut Magáig a Létig. Azonban nem tudom tekintetemet rászégezni: a gyengeségem meghátrál.”

(Szent Ágoston)

Az értelem, miután kimutatta, hogy Isten létezik, ne vágya többet tudni róla? Ne vágya megismerni a Lényegét? Szent Ágoston drámaian fejezi ki ezt a vágyat a *Vallomásokban*:

„Ki az Isten? Kérdeztem a tengert s a tenger zúgó mélységeit és a benne mozgó lényeket, és azt felelték: Nem mi vagyunk a te Istened, keressed Őt fölöttünk. Kérdeztem a kavargó szeleket, és az egész levegőég minden lakójával együtt azt zúgta felém: Anaximenész téved, mi nem vagyunk az Isten” /3/.

Láttuk, hogy azok a tulajdonságok, amelyekkel az öt utat bejárt értelem fölruházta a Lét-teljességet, arról beszélnek, hogy Isten mennyivel fölöttük áll. Mégis szeretnénk ismerni Őt! A Summa I. részének III. questiójához tartozó bevezetésben Szent Tamás pontosan meghatározza, hogy mire tarthatunk igényt ezen a téren:

„Mivel azonban nem tudhatjuk, hogy Isten mi, csak azt, hogy mi nem, nem vizsgálhatjuk azt, hogy Isten miként létezik, hanem csupán azt, hogy miképpen nem létezik” /4/.

Vigyázat! Amikor így fejezi ki magát Szent Tamás, nem agnoszticizmust akar hirdetni. Nem azt mondja, hogy semmit sem tudhatunk Isten mivoltáról. A „tudós tudatlanságot” akarja belénk vésni. Olyan belátást, amely tisztában van azzal, hogy nem tud. Tisztában van azzal, hogy a létnek azok a tökéletességei, amelyeket a világ valóságaiban szemlél, Istenben, mint Elsődleges Okukban vannak meg. De azt is tudja, hogy Istenben ezek a tökéletességek nem lehatároltak, töredékesek, esetlegesek, mint idelent! A természetes észnek önmagában nincsenek eszközei egy ilyen Lét megismeréséhez. Megvallja szegénységét, elhatározva, hogy mégis közeledik hozzá, de eltávolítva Tőle a teremtmények tökéletességeinek lehatárolt, töredékes, esetleges voltát. Így nem kockáztatja meg azt a hibát, hogy összekeveri Istent és a világot! Paul Claudellel elmondhatja: „Azáltal ismerem meg, hogy nem ismerem” /5/. Az értelem ezen a sajátos módon ismeri meg a transzcendenciáját. Tudja, hogy közelíthet az isteni Lényeghez, de csak a *negatív utat*, a tagadás útját járva. Mivel két lábbal áll a természetes dolgok és azok tökéletességének a szintjén, beismeri, hogy Isten és az ő tökéletességei előtt elveszíti lába alól a talajt. Elismeri elárasztott voltát. Elfogadja, hogy a léte mintegy elmerül az isteni Szubsztancia Óceánjában

Meg kell ismételnünk: a metafizikus a dolgok szolgáló segítségével emelkedik föl Istenhez. Ahhoz, hogy megismerje Őt, a dolgok szemlélésével kell kezdenie, azoknak a tökéletességeknek a szemlélésével, amelyek Istentől kapott létük gyökeréből fakadnak. De magát az isteni Létet a természetes értelem nem képes szemlélni: „gyengeségem meghátrál”, vallja be Szent Ágoston /6/. Aquinoi Szent Tamás elvezet bennünket egészen az isteni Lényegig, de úgy, hogy a *negatív út* követésére tanít. Előrehaladva, az értelemnek ki kell törölnie a maga tükréből azt, ami eltorzítja Isten képét. A tisztító munkát az értelem önmagán kezdi. Eközben azonban sosem szabad elfelejtenie azt, amire szintén az Angyali Doktor tanít:

„Tudjuk, hogy bizonyos tulajdonságok tökéletlen voltát nem azért tagadjuk Istennél, mintha azok a tulajdonságok hiányoznának belőle, hanem mert mértéken fölül meghaladja azokat” /7/.

Ez a megjegyzés megvéd minket attól, hogy agnoszticizmusba süllyedjünk. Drága kincsként kell ezért őriznünk.

Második fejezet

Az isteni Lét tökéletes egyszerűsége

*„A rózsza végül, halálos tél és bizonytalan
tavasz után , tövises levelek között hozza
létre tökéletes, égő geometriájú piros virágát.”
(Paul Claudel)*

Azok számára, akik kutatják, hogy „*Ki az Isten*”, amint az előző fejezetben láttuk, Szent Tamás azt tanácsolja, hogy távolítsák el Istentől mindazt, ami nem illik Hozzá. De hogyan lehet tudni, hogy mi nem illik Hozzá? Már válaszolhatunk: azok a tulajdonságok nem illenek Hozzá, amelyek ellentétesek mindazzal, amit a létezéséhez vezető utak végén összegyűjtöttünk, vagyis amelyek ellentétesek a Tiszta Aktus, az Elsődleges Ok, és a többi meghatározással, amelyek Istent a világ fölé helyezik.

Szent Tamás a dolgok gyökeréhez vezet minket, létaktusukhoz, összehasonlítja ezeket az isteni Lét-Aktussal, amellyel kapcsolatban eltávolít mindent, ami nem felel meg Neki. Őt követjük azokban a questiokban, amelyekben megalapozta ezt a sokrétű összehasonlítást /8/.

Legelőször is a dolgok itt lent *létrejönnek*. Összehozzák a létüket. Tényszerűen a létaktusban, annak gyökereiben három elvet különböztetünk meg: a lényegét, a létezést, a szubsztanciát. Emlékezzünk röviden e három kifejezés értelmére.

Először is a lényeg: A rózsában, a fecskében, melyek létrejönnek, tanúi vagyunk egy munkálkodó erőnek, ami által a fényre törnek és megépítik a testüket, megvalósítva egy jól meghatározott programot. Ezt az elsődleges aktust nevezük *lényegnek*, a latin *esse*-ből, ami azt akarja mondani, hogy *létezni*. Amikor *lényegnek* nevezük ezt a munkát, akkor aláhúzzuk, hogy ez a lényeg a létezés felé tart, csak annak a kebelén képes megvalósítani programját.

Azután a létezés: Amint születnek és elhalnak a dolgok, meg kell bennük különböztetni a lényegtől a létezést. Ha ez a rózsza tegnap megszületett és holnap elmúlik, az azt jelenti, hogy a létezés nem része a programjának. Azt nem képes megadni önmagának, különben nem várná! A létezés a lényegtől különböző lét-ténylegesség. A létezés által emelkedik ki a rózsza a semmiből.

Végül a szubsztancia: A szubsztancia az a tökéletesség, amely mint egy aranykör, elválasztja az egyik lényeket a másiktól, mert más és más egyedet részeltet benne. Így két margarétának ugyanaz a lényege, mégis ez a lényeg mindegyikükben a sajátjaként van, s így közölhetetlen a másikkal. A szubsztancia adományozza ennek a margarétának a lét mezején az önmaga javára való létezést.

Tehát minden dolgot ez a három elv képezi önmagában és a maga számára, ezektől lesz létező lényvé.

Ezt a három tökéletességet Istenben sem tagadhatjuk. Ellenkezőleg, ezek Nála tökéletes módon valósulnak meg. Nála ezek mély egységben vannak. Az egyik a másiktól nem különbözik valóságosan. A természet dolgai lényegből és létezésből vannak összetéve, mint két valóságosan különböző, ugyanakkor valóságosan összetartozó aktusból. Istenben nincsen semmiféle összetettség, Ő tökéletes egyszerűség. Ő nem kezdett el és nem szűnik meg létezni. És Ő nem osztozik a Léten más lényekkel. Ő egyedüli. Benne nincsen semmi átalakulás, semmi változás, semmi sokszorozódás.

Paul Claudel megfigyelte, hogy a rózsza időt igényel piros virágának kibontásához. Ezalatt az alkotás bizonytalan. Ezzel ellentétben Isten születés és hervadás nélkül birtokolja Létének virágát. Ő az időtlen Rózsza.

Harmadik fejezet

Isten minden fölött van, a Napnál magasabban

*„A déli Nap az egyetlen teremtett dolog,
amellyel nem nézhetünk szembe,
s ugyanakkor az egyetlen dolog, aminek
a fénye mindent megvilágít a számunkra.”*

(G. K. Chesterton)

Kérjük tovább Szent Tamást, vezessen minket a maga Istennel foglalkozó filozófiai szemlélődéseinek útján. Azoknak, akik kétségbe vonnák a metafizika kontemplatív voltát, el kell olvasniuk Arisztotelésznek a természeti létadottságok tanulmányozására vonatkozó gondolatait. „Az állatok szervei”-vel foglalkozó értekezés tíz sorában legalább kétszer használ egy szót /Théorein/, amivel azt akarja kifejezni, hogy „*egy látványt szemlélni*”. És azt mondja, hogy azok, akik átadják magukat a lét különböző típusainak a tanulmányozására, csodálatos élvezetben részesülnek, legalábbis ha képesek fölemelkedni az okokig. Mert ezt jelenti filozófusnak lenni.../9/. De az isteni Lényegről való filozófiai szemlélődéshez a tagadás útját követve jutunk el: vagyis tagadva Istenről a természet dolgaiban mutatkozó tökéletlenségeket.

Miután beszéltünk Isten abszolút egyszerűségéről, vagyis arról, hogy a Lényege nem összetett, szemléljük Isten tevékenységét. Vizsgáljuk meg, hogy az miben különbözik alapvetően a dolgok tevékenységétől.

Vegyük a rózsa példáját. Amikor hosszú munka után beteljesíti lényegét, tökéletesen birtokolja önmagát. Színeivel fölragyogtatja faját, és elárasztja azt illatával. Milyen gyöngéden faggatja a költő:

*„Mond nekem rózsa, honnan jön
amit magadba zársz,
szelíd fényed
égi küldemények gazdagságával tölti be
a földi világot /10/.*

Nos meg kell jegyeznünk: itt lent minden a saját fajának szűk korlátai között cselekszik. A füge a maga gyümölcsének édességét ajánlja föl, a feketeterítő a maga dallamát. Cocteau szerencsésen mondja: „A madár fejlődéstörténetének családfáján énekel”. Ehhez képest mit kell mondanunk

Isten cselekvéséről? Istennek is, mint minden létezőnek, van saját cselekvése. De míg a virág, a madár, valamely részleges, körülhatárolt jót közöl más, részleges, lehatárolt dolgokkal, addig Istennek egyetemes és így transzcendens cselekvése van. Miért? Mert az a jó, amit Ő közöl, maga a létezés, és minden dolog részesedik a létezés adományából.

Szent Tamás írja:

„Mivel Isten lényegénél fogva maga a lét, tevékenységének sajátos eredménye szükségszerűen a teremtett lét, miként a tűz sajátos eredménye a lángolás” /11/.

Isten tehát nem úgy cselekszik, mint a teremtmények. Ezt jelenti a *negatív út*. Amit Isten ad, ti. a létezést, azt egyedül neki van hatalmában adni. Azért, mert Ő a saját maga által létező Lény. Szent Tamás még hozzáteszi:

„a létezés kivétel nélkül minden dolog aktualitása, minden létforma ténylegessége” /12/.

Továbbá az isteni cselekvés egyetemességéből cselekedetének transzcendenciájára kell következtetnünk. A középkor ezért Istent a Naphoz hasonlította. Amint a Nap fölkel a látóhatáron és kiárasztja fényét és melegét minden dologra, így önti belé a létezést Isten minden formába, és mindegyikbe egyedileg. Isten a Lét Napja. A zsidó-keresztény vallásban az isteni tettet e szimbólummal ünnepeljük:

*„Az ég egyik pereméről indul,
és másik széléig ér a pályája:
tüze elől rejtőzni nem lehet” /13/.*

Látjuk: egy ilyen összehasonlításnak köszönhetően, ami eltávolítja Istentől azt, ami vele kapcsolatban nem lenne megfelelő, egy másik tartományba kerülünk, ahol teljességgel más a Lét. Végtelen távolság van Isten és a dolgok között. Az őket összekötő láncnak szinte el kellene szakadnia. De íme, ellenkező szempontból, egy másik összehasonlításban, amelyben a tagadás is szerepet játszik, ezzel ellentétben úgy mutatkozik Isten, mint aki mindenhez egészen közel van. Istent és a teremtett dolgokat mély szakadék választja el egymástól, de mégis anélkül, hogy bármilyen távolság is lenne köztük.

Negyedik fejezet

Isten mindig egészen közeli

„Amikor Isten új valóságot támaszt, nem a dolgokon tevékenykedik – sem ’ellenükben’, ahogyan mi kényszerülünk tenni, – hanem ’bennük’”.

(Dom Vermeil)

Meg kell jegyeznünk, hogy ezen emblemikus szöveg kontemplatív szerzője szintén a negatív úttól várja, hogy elvezesse őt az isteni tevékenység mélységeibe. Az előző fejezetben megállapítottuk, hogy Isten a dolgokban a „létet” valósítva nem úgy tevékenykedik, mint mi. Ő minden dologhoz képest transzcendens. Tevékenysége egyetemes, mint a Napé. Most még valamit hozzá kell tennünk a tevékenységéhez: Isten nem úgy működik, mint a dolgok. Ő bensőleg van jelen mindenütt és egyenként mindenben.

A világ testi szubsztanciái „egymáson” fejtik ki tevékenységüket. Egymásra hatásukban többé-kevésbé kívülálló maradnak egymás számára. Még ha a hatásaik bensőleg működnek is, maguk az okok kívülálló maradnak. A Nap melege átjárja a növényeket, de a Nap megőrzi a tőlük való távolságát. Ezzel szemben Isten a tevékenysége által egész Léteben, nagyon bensőségesen jelen van a dolgokban!

Láttuk, hogy mindazt a hatást, melynek Isten a sajátos Oka, *létezésnek* kell nevezni. Nos, a Létezés adja minden dolognak a valóságát. Ez adja meg mindennek a jogot arra, hogy viselje a *létező* nevet.

Ily módon lakozik Isten közvetlenül minden dolog szívében. Ezzel kapcsolatban mondja Szent Tamás ezeket az erős szavakat:

„Mindaddig, míg egy dolog létezik, Istennek jelen kell lennie benne, a dolog sajátos létmódja szerint. Ámde a lét minden lény legbenső és legmélyebb sajátja. Tehát szükséges következtetés, hogy Isten minden lényben benne van, mégpedig bensőséges módon” /14/.

Szükséges, hogy Isten bensőségesen jelen legyen e világ minden létezőjében, mondja Szent Tamás. Hogy érzékelhetővé váljon a létaktusnak ez a

követelménye, szükséges, hogy a létezés ne banális tényként jelenjen meg előttünk. Az értelemnek rá kell nyílnia erre az aktusra, amely a *Lényeg* aktusánál is mélyebb. A természetes létezők lényegét az ember akkor fogja föl, amikor látja azt munkálkodni az anyagban, hogy följusson a fényre. De a létezés, ez más dolog! A létezés az az erő, amely „előhozza” a dolgokat a semmiből, a mélységből. Ezt *lát*ni kell, ez szinte *csoda*, mondja Maritain /15/. Magának a létezésnek a *látása* nem a filozófus kiváltsága. A filozófiára nem vágyók számára is a csodálkozás tárgyává válhat pillanatok alatt. Pl. Ionesco írja:

„*Mi van a cicoma mögött és alatt? A hihetetlen létezés,
'Csodálatos Forrás' ” /16/.*

Álljunk meg itt. A *lenni* ige többnyire azt jelenti számunkra, hogy egy dolog a szemünk előtt van, mint pl. amikor azt mondjuk, hogy „ez az asztalon van”. De anélkül, hogy fonetikailag és nyelvtanilag bármi is megváltozna, ugyanaz az ige hordoz egy tisztán metafizikai jelentést. Így jelenti azt az aktust, ami által egy dolog elhagyja a nemlétet. És íme, egy új területet fedez föl az értelem, a *létnek, mint létnek* a világát. Az értelem egycsapásra látja, hogy a dolgok, amelyek megtartják magukat a lényegükben /azok maradnak, amik /, a nemlét fölött *tartatnak*. S e mélység fölött nem tartathatnak meg másként, mint az által a Lét által, akihez a létezés önmaga által tartozik. Így tehát a *lenni* ige végül is föltárta teljes *misztériumát!*

A titok, vagyis ez a létaktus a dolgokban, Istent teszi jelenvalóvá minden egyes dologban, annyira bensőségesen, hogy minden bizonytal maradjon az érzékek, sőt még az értelem számára is. Bensőséges jelenlét! Minthogy a nemlét semmi, nem lenne semmiféle közvetítő a létezőnek tűnő dolog és Isten között, aki azt a mélység fölött tartja. Ezt a gesztust gyakorolja Isten minden dolog felé, mindenegyfelé külön-külön. Közvetlen jelenlétét ezért nevezzük Isten *mérhetetlen jelenlétének* a világban. S ez a jelenlét nem csupán „beborító”, inkább *átható*. Arisztotelész, aki Isten jelenlétét *Tiszta Aktusnak* látta, mely minden dolgot a célja felé mozgat, nem látta Istennek ezt a másik jelenlétét, amely nem csupán „betakaró”, hanem *átható*. Arisztotelész ezt nem látta, mert nem látta a létezést a maga sajátos misztériumában!

E fejezetet zárjuk le egy Jacques Maritaintől vett, kissé hosszú, de annyi világosságot árasztó idézettel:

„*Hogy Isten maga a fönnálló Lét, ez a legfenségesebb, a legcsodálatosabb metafizikai igazság, amelyet látott az „ancilla”, a szolgálólány, vagyis Szent Tamás metafizikája, s ha mondhatom így, a teológiájának a fülébe súgta. De Szent Tamás metafizikája miért látta ezt az igazságot? Mert maga Isten*

mondta Mózesnek az égő csipkebokorban: Az vagyok, aki van, és mert a természetfeletti kontempláció tüzeiben, ahol a Mózesnek mondott szavakon meditál a szív, s ahol minden lélek ég a szeretettől az iránt, aki van, Szent Tamás újra öntötte /17/ Arisztotelész metafizikáját, hogy beleplántálja azt a létnek teljesen és határozottan birtokolt intuíciójába... Ez mutatja, hogy a hit és a kontempláció által hogyan képes megerősödni és fölemelkedni a filozófia a maga saját rendjében, filozófia maradván jobban, mint valaha, s minden eddiginél inkább beteljesítve művét a természetes bölcsesség területén” /18/.

Ötödik fejezet

A változatlan és örök Isten

*„Mozdulatlan vagy Uram és örök.
Ahogyan ismerted kezdetben az eget és a földet, anélkül, hogy Tudásod változott volna, ugyanúgy anélkül teremtetted kezdetben az eget és a földet, hogy tevékenységed különböző fejlődési állomásokon haladt volna át.”*

(Szent Ágoston)

Ezekkel a szavakkal fordul Szent Ágoston Istenhez a *Vallomásokban* /19/. Ujjong Istennek ezen tulajdonságai előtt:

„Óh, milyen nagy vagy, és az alázatos szívekben lakozol” /20/.

Ezek a tulajdonságok, a változatlanság és az örökkévalóság szintén közel visznek minket az isteni Lényeghez. Együtt vesszük fontolóra ezeket a jegyeket, amelyek úgy mond kézenfogva járnak. Megjegyezzük továbbá, hogy Szent Tamás a tagadás módszerét alkalmazza. A „negatív úton” közelít Istenhez.

Szent Tamás, amikor a *Summa theologiae*-ban Isten mozdulatlanságáról beszél, megjegyzi:

„Néhány régi filozófus az Igazságtól kényszerítve a dolgok Első Elvét fölruházta a mozdulatlansággal. Ezek között a „régfi filozófusok” között Parmenidész volt az, aki a leghatározottabban kizárt minden változást a Létezővel kapcsolatban. Hallgassuk csak: 'A Létező változatlan, súlyos

láncok foglya, kezdet és vég nélküli, mert vele kapcsolatban lehetetlen születésről és halálról beszélni. Változás nélkül megmarad a maga Léteiben: Ő MOZDULATLAN” /21/.

Nos, a régi filozófusok között elsőként Parmenidész szemlélte a lét szemszögéből a dolgokat. Továbbá, a Bölcsesség templomának küszöbén ezt a tanácsot adta neki az istennő: „A problémákat egyedül az okoskodás útján kell megoldanod.” Nos a gondolat világában a lét eszméje nem tételez föl önmagában sem kezdetet, sem véget: mert azt kellene mondanunk, hogy egy adott pillanatban a lét nem létezik. Ez azonban ellentmondás! De lám a természetben, a dolgokban, a lét másként mutatkozik. Születik és meghal. Más tulajdonságokat mutat.

Arisztotelész szemére veti Parmenidésznek, hogy nem figyelt a természetre /22/. Mert a dolgok világában, amelyek születnek és meghalnak, mindenek előtt a lét aktusával találkozunk. Az első részben kimutattuk: maguk az érzékelhető, ideigvaló és változó dolgok követelik meg a szellemtől, hogy a magától fönnálló mozdulatlan Létezővel magyarázza meg a létüket. Isten létezését nem a tiszta ész állítja, hanem a dolgok követelik meg. Paradox módon a lét változásának a ténye a dolgokban, követeli meg az Aktus-Teljességet.

Szent Tamás módszerének megfelelően elhárítjuk Isten Lényegétől azt, ami csak a dolgok létének felel meg. Elhárítunk Tőle minden átmenetet: a semmiből a létbe, az anyagtól a formához, és minden járulékos változást. Igaz, számos – különösen bibliai – kifejezés használ mozgást jelölő szavakat, igéket: „Isten leszáll”, „Isten fölmege”, „Isten odahajtja fülét”. Szent Tamás világosan megmagyarázza ezt a nyelvet:

„Azt kell mondanunk, hogy efféléket: „közeledik és távolodik”, a Szentírás metaforikus értelemben mond Istenről. Miként azt mondjuk, hogy a Nap bemegy a házba vagy kimegy onnan, amennyiben a napsugár eljut vagy nem jut el a házig, ugyanúgy azt is mondjuk, hogy Isten közeledik hozzánk vagy távolodik tőlünk, annak megfelelően, hogy jóságának kiáradását felfogjuk-e vagy sem” /23/.

Végeredményben azt kell mondanunk, hogy a „Mozdulatlan” létezés úgy helyezi Istent e világ fölé, amint a Nap van a föld fölött. És mégis, az előző fejezetben azt kellett mondanunk, hogy az az ajándék, amit Ő ad minden dolognak a létezéssel, egészen bensőségesen jelenvalóvá teszi Őt mindnyájuk számára. Igen, Ő tesz létezővé mindent, anélkül, hogy Benne magában ez a tett változást okozna és érintené Őt. Sohasem kell tehát elválasztani az „Immanenciát és a Transzcendenciát”, amikor Istennek a világgal, vagy a világnak Istennel való viszonyáról beszélünk. Ha Istenről beszélve nem tartjuk együtt ezt a két cselekvési módot, akkor vagy a deizmusba esünk, miszerint Isten távol van a világtól és közömbös iránta, vagy a panteizmusba, ami összevegyíti Istent és a világot. Két végzetes tévedés, melyeket el kell kerülnünk, ha Istenről beszélünk!

Térjünk át Isten örökkévalóságára. Amikor Isten Létéről és Tevékenységéről beszélünk, sohasem lenne szabad az „előtt” és „után” kifejezéseket használnunk. Isten Tevékenységében tényleg nincsen semmiféle egymásutániság. Ismerjük el, hogy nekünk, akik alapvetően időbeni dolgokkal találkozunk, elég nehéz ragaszkodnunk egy ilyen szabályhoz. Ahhoz, hogy megértsük, Istenről Önmagában, és az Ő sajátos tevékenységéről beszélve miért nem lehet az idő kategóriáját elvinni egészen Hozzá, meg kell határoznunk az időt. Nos, az idő, mint valóság, nehezen megfogható. Szent Ágoston ezzel kapcsolatban megengedett magának egy szellemes mondást:

„Mi hát az idő? Ha senki nem kérdezi tőlem, tudom, de ha kérdezik és meg akarom magyarázni, már nem tudom”
/24/.

Az időnek két forrása van. Az egyik az anyagi dolgok létében gyökerező mozgás, ugyanis a dolgoknak „egymást követő tartamuk” van. Így egy növény időtartama a változások együttese, amely a magtól a virágig következik egymás után, megszakítás nélkül. Az idő másik forrását az emberi lélekben találjuk. Az emlékezet birtokában képes megőrizni magában egy múltbeli ténytet, amely tehát már nem létezik a valóságban. És mivel képzelettel is el van látva, képes előre vetíteni a jövőbe olyan ténytet, amely még nem létezik. Mivel pedig értelmünk az a képesség, amely a dolgokat egymáshoz viszonyítani tudja, egyesíteni fogja ezt a két eseménytet, alkalmazva az „előtte” és „utána” kifejezéseket. Így beszélve alkalmazkodunk e világ dolgainak változó valóságához. Tehát a szellemi lélek visszanyúlik afelé, ami már nincs, és kiterjed afelé, ami még nincs. Ez a dolgokban magukban meglévő kiterjedésnek a tükröződése az emberi lélekben. Szent Ágoston ebben a dolgok létének szegénységét látja. Azok két nemlét között feszülnek:

*„Úgy látom, hogy nem más az idő, mint kiterjedés.
Ámde nem tudom, hogy minek a kiterjedése. Igazán csodának
tartanám, ha nem a léleké volna /25/.*

Nos ilyen szegénységet nem találhatunk annak az Istennek a Létében, aki a Hozzá vezető öt út következtetéseiben élénk tűnt. Lényegétől és Cselekedeteitől tehát el kell távolítani az időbeniséget. Az örökkévalóság az Ő sajátja.

Isten sohasem kezdődött. Nem lesz vége soha. A tagadás útja ellát minket egy tökéletesen használható szemlélettel. Az időbeniség a dolgokban van, amelyeket Ő alkotott, és nem található az Alkotójukban.

Amikor azt mondjuk, hogy Isten örök, akkor az időbeniséget Tőle és Tevékenységétől távolítjuk el, nem a dolgoktól. Szükséges számunkra, hogy ezzel a tudatlansággal haladjunk tovább. Istennek tulajdonítva az örökkévalóságot azt akarjuk mondani, hogy Ő nem úgy van és cselekszik, mint ahogyan a természetes dolgok vannak és tevékenykednek. Tudatlanság-vallomás ez, amelyik elismeri, hogy nem tud. *Docta ignorantia* ez, tudós tudatlanság. Claudeltől származik ez a szerencsés kifejezés: „Fölismertem Őt abban, hogy nem ismerem” /26/. Tehát *valóban* közelít Istenhez az az értelem, amelyik beleegyezik abba, hogy a „tagadás útján” haladjon. Csupán rögtön hozzá kell tennünk Szent Tamással:

*„Tudjuk, hogy amit eltávolítunk Tőle, azt nem az Ő
hiányossága, hanem mérhetetlen tökéletessége miatt
távolítjuk el Tőle” /27/.*

Könyvünk első részében a természet dolgainak létében meglévő szegénység fölismerésétől eljutottunk Isten Létezésének az állításához. A második rész mindenek előtt Isten Lényegére vonatkozó ismeretünk szegénységének a bevallását tartalmazza. Ez a szegénység, amely a tagadás alkalmazása folyamán tűnt elő, paradox módon megengedi nekünk, hogy amennyire csak lehetséges, megközelítsük az Ő Lényegét. Isteni szegénység!

Hatodik fejezet

Isten egy, egyedüli rendezője Mindennek

*„Minden Istenben áll fönn: az élők
Benne hozzák szünet nélkül munkájuk
Gyümölcsét.
Elmennek, majd visszajönnek
a maguk idejében, nagyszerű rendben.”
(Paul Claudel)*

A Lét, minden dologban a létezés Első Oka, a Napnál magasabb, az egyetlen Ok! Csupán az önmagától fönnálló Létező képes létet adni. Nem lehetséges több Isten, mondja végül Szent Tamás, eltávolítva Istentől bármiféle sokféleséget. A filozófiai megfontolás pontosan a lét aktusának síkján könnyen kimutathatja Isten egyedüliségét:

*„Ha több isten létezne, valamiben különbözniük kellene.
Valami megfelelne az egyiknek, ami nem felelne meg a
másiknak. Így egyfajta létbeni tökéletesség hiányozna
egyikükből, s amelyiket ez a megosztottság sújtaná, nem
lenne abszolút tökéletes” /28/.*

És így nem lenne Isten!

Szent Tamás megerősítve képviseli a tényt, hogy:

*„a régi filozófusok mintegy kényszerítve az igazságtól
magától, megerősítették, hogy minden dolog első Elve
egyedüli” /29/.*

Nem létezhetne együtt ugyanabban a lényben a lét Aktusának tökéletes birtoklása valamely léthiánnyal. A régi filozófus, Parmenidész mondta a Létről:

*„A Létező oszthatatlan, mert teljes egészében azonos
Önmagával. Sehol sem sűrűbb, sehol sem lazább: kohéziója
megakadályozza ebben. Teljes egészében léttel betöltött”
/30/.*

Van közben egy másik magyarázó oka is az abszolút Létező Egyedüliségének, amelyet Parmenidész nem látott. Nála ugyanis Isten egyedülállósága kizárja a dolgok sokaságát. Nincs hely más lények számára. Azonban, amint Arisztotelész mondta ezzel kapcsolatban: „elég lenne

megfigyelni a természetet ahhoz, hogy eloszlassuk a tévedését”. Ő nem látta, hogy a természetben minden – ez a rózsa, ez a madár – dolgozik a saját létén. Képtelen volt látni – okoskodása elhomályosította –, milyen lendület uralja el a dolgokat keletkezésük pillanatában, milyen mohósággal haladnak céljuk felé – ahol dalra fakadnak és színekben pompáznak! Nem látta, hogy mindez a rendezettség, amely a természeti egyedekben és közöttük is uralkodik, megköveteli az egyedi rendezőt:

„Valójában, mondja Szent Tamás, a rend egysége jobban megvalósul egyetlen rendező által, mint több által” /31/.

A dogok nyüzsgő sokasága nem anarchia. Igen, ez a régió, ahol a lét sokszorozódik, a „Kozmosz” nevet kapta, ami „Rendet” akar mondani, vagyis azt, hogy bizonyos egység uralkodik a dolgok között:

„Úgy találjuk ugyanis, hogy minden, ami létezik, egymáshoz van rendelve, egyes lények másoknak szolgálnak. Amik pedig különböző dolgok, egy rendbe csak akkor egyesülnek, ha egy rendező egyesíti őket. Azt ugyanis, hogy a sokféle dolog egységes Renddé egyesüljön, jobban biztosítja Egy lény, mint több, ... Szükséges, hogy a minden dolgot egy rendbe egyesítő „Első Rendező” maga egy legyen. És ez a Rendező Isten” /32/.

Íme, Isten egyedülisége az az újabb tulajdonsága, amelyet a filozófiai értelem szemlél Benne. Úgy teszi ezt, hogy tagad Nála minden megsokszorozódást. Vagyis ismét a tagadás útján halad!

Összefoglalás

„Mi hát Isten? Kérdeztem a földet s mindent, ami rajta található... Kérdeztem a tengert és mélységeit s ami csak mozog benne, és mind azt felelték: Mi nem vagyunk a te Istened, fölöttünk keresd.”

(Szent Ágoston)

Ebben a második fejezetben megpróbáltunk szólni Isten lényegéről, tagadva Nála minden olyan, a teremtményekben lévő valóságot, amely nem felelhet meg Neki. Ezt a módszert Szent Tamás ajánlja, hogy vele a teremtmények fölött szemléljük a rejtőző Istent. „Távolítsunk el Tőle mindent, ami belőlünk nem illik Hozzá.” Szent Ágoston írja Istenhez szólva: „Veled összehasonlítva, a dolgoknak nincs se szépsége, se jósága, se létezése” /33/. Ha most csokorba kötjük azokat a tulajdonságokat, melyeket a tagadás útján fölfedeztünk, íme néhány irányvonal, melynek mentén haladhatunk.

Isten egyedüli, örök, mozdulatlan szubsztancia. Soha nem kezdődött, létaktusa soha nem szűnik meg. Létét nem kellett megalkotni. Vagyis, hogy úgy mondjuk, egy örök pillanatban, egy örökké tartó felvillanásban birtokolja létét. Benne a változásnak még az árnyéka sem fordul elő. Megértjük, hogy egy Ilyen Lény képes közölni a létezést! A tagadások, amelyeket alkalmaznunk kellett ahhoz, hogy a Lényegéről szóljunk, mintegy felhőt képeznek, melynek belsejébe rejti Isten a Lényegét, Jelenlétét, Tevékenységét. Ebből a misztériumból lép ki, hogy kapcsolatba lépjen „a létezők nyüzsgő népével”. Szent Ágoston így imádkozik:

„Említetted immár nekem, lelki fülemben erős hangon zúgtad, hogy örök vagy Uram, és „egyedül bírod a halhatatlanságot”. Sem alak, sem mozgások szerint meg nem változol, s az idők nem forgatják el akaratodat. Hiszen nem volna halhatatlan többé az akarat, amely időnként más és más lehetne. Színed előtt ez világos nekem, de kérlek téged, legyen egyre világosabb. Hadd legyek szilárd józanul ebben a kinyilatkoztatásban, oltalmazó szárnyaid alatt” /34/.

A második rész jegyzetei

1. Paul Claudel: 2. *Ode*, La Pléiade, 1962, p. 238.
2. *Vallomások*, VII. könyv, XVII. fejezet. Gondolat K. Budapest, 1982.
3. *Vallomások*, X. könyv, VI. fej.
4. I. P, Q III prologus
5. Paul Claudel megfogalmazása
6. *Vallomások*, VII. könyv, XVIII. Fej.
7. I. P, Q XII, a 12.
8. Megjegyzés: Könyvünknek ebben a részében utalunk egy másik könyvünkre: *Metafizika egyszerű szavakkal*, amelyben bővebben kifejtjük az itt használt alapfogalmakat.
9. *Az állatok részei*, 645 a 10-15.
10. R.-M. Rilke: *Ouvres 2, Poesie*, Seuil, 1972, stroph 20, p 508.
11. I. P, Q VIII, a 1.
12. I. P, Q IV , A 1 ad 3.
13. Zsolt. 19. 7.
14. I. P, Q VIII, a 1.
15. Jacques Maritain: *Approche sans entraves*, Fayard, 1973, p. 270.
16. Ionesco: *La Quete intermittente*, Gallimard, 1987, p. 106.
17. A kiemelés tőlünk.
18. Cahiers de Jacques Maritain 20, 1955, p. 34.
19. *Vallomások*, XI. könyv, 31. fej.
20. U.o.
21. Yves Battisini ford. *Trois contemporains*, Gallimard, 1955, p. 93.
22. *Fizika* I, /8/ 33-34.
23. I. P, Q IX, a 1 ad 3.
24. *Vallomások*, XI. könyv, XIV. fej.
25. *Vallomások*, XI. könyv, XXVI. fej.
26. Paul Claudel megfogalmazása.
27. I. P, Q XII, a 12.
28. I. P, Q XI, a 3.
29. U.o.
30. Vö. Fragments 15, *Les Présocratique*.
31. I. P, Q XI, a 3.
32. U.o.
33. *Vallomások*, XI. könyv, IV. fej.
34. *Vallomások*, XII. könyv, XI. fej.

A HÁROM MARITAIN
Vera jelenléte Jacques és Raissa világában

VIII. FEJEZET

MEUDON 2.*

Zsidó barátok – Imák a zsidókért

Maritainéknek számos zsidó barátjuk volt. E baráti kapcsolatok közül néhány az Oumançoff családhoz kötődően a két század fordulóján született, mint Belkindékkal vagy Claude Aveline (Eugen Autsine vagy Outzine az írói álneve) családjával, aki Anatole France szociálpolitikai művének kiadója volt. Aveline Verához írt levelében meghatottan emlékezik: „Anyáink barátnők, szinte testvérek voltak.” Szülei azok közé a zsidó barátaik közé tartoztak, akik ellenérzéssel fogadták Ilia Oumançoff megkeresztelkedését oly annyira, hogy lányait, elsősorban Raissát vádolták azzal, hogy akaratukat akkor erőltették rá, amikor már ereje végét járta. Ezt a véleményt erősíti meg később Aveline, 1988-ban kiadott *„Én, egy másik ember szemével”* című emlékirataiban, úgy, ahogyan apjától hallotta.

Jacques, Raissa és Vera sokat meditáltak Izrael misztériumán, s mélységes szeretetet tápláltak a zsidó nép iránt. Raissa és Vera természetesen átérezték, hogy származásuk szerint oda tartoznak, s ez számukra nem volt szenvedés nélkül, mind a keresztények, mind a zsidók meg nem értése miatt. Számos, katolikus hitre áttért zsidó barátjuk volt, akikkel együtt várták Izrael megtérését a Rómaiakhoz írt levél szavai szerint, amely Izrael visszatérésében a végső idők egyik jelét látta. De zsidó barátaik közül nagyon sokan kitartottak mellettük. Közéjük tartozott Marc és Bella Chagall és lányuk Ida, vagy Belkindék, Achsa kivételével. Maritainék meg sem kísérelték rábírní őket, hogy keresztényekké legyenek, mint ahogyan valaki rosszindulatúan ezt a gyanút szerette volna elhinteni, így keresve magyarázatot a Jacques, Raissa és Vera körül bekövetkezett áttérésekre. Mindkét csoportból számos barátjuk vesztette életét a náci lágerekben.

A század első éveiben az Egyházban imamozgalom jött létre a zsidókért. 1909-től X.Pius pápa jóváhagyott egy Izrael megtéréséért imádkozó társulatot, melyet néhány évvel korábban alapítottak a *Notre Dame de Sion* lelkivezetői s amelyhez igen rövid időn belül több tízezer hívő csatlakozott. Minden valószínűség szerint a két nővér is csatlakozott hozzájuk. Közös barátnőjük, Anne Marie François egyik, 1922. február 22-én kelt levelében azt írja nekik,

* Nora Possenti: *Les trois Maritain*, Paris, Parol et Silence, 2006. 155-166, 169-174. p.

hogy az egyik klarissza kolostor apáca főnökasszonya engedélyezte nővéreinek, hogy egyenként tagjai legyenek a Társulatnak. Valószínűleg barátságuk is ezen imamozgalommal kapcsolatban született, mivel Anne Marie leveleiben többször említést tesz az Izraellel foglalkozó és a zsidó nép megtéréséért imádkozó összejöveteleikről.

Maritainék csatlakoztak ahhoz az 1918-ban Londonban útjára indított, és XV. Benedek pápa által 1920. február 27.-én jóváhagyott kezdeményezéshez, hogy ezen szándékra szentmiséket mondjanak. Maga XV. Benedek pápa megígérte, hogy maga is ezt fogja tenni. Pontosán erről szól Raissa 1921. február 11.-én kelt, Jean Puniet apáthoz írt egyik levele, amelyben félénken kifejezi vágyát, hogy erre a szándékra is mutassanak be szentmisét: „de nem tudom, - írja - hogy Ön egyetért-e ezzel a szándékkal. A zsidók áttéréséért való imádkozásról van szó. Tudnának-e tizenkét misét mondani az apátságban, minden hónapban egyet, lehetőleg szombati napon? Mi itt egy áttért izraelitákból álló kis csoport vagyunk, akik igyekeznek a lehető legtöbb misét mondani Izrael háza elszéledt bárányainak megtéréséért. Egyre több ilyen, a nyájhoz visszatért báránnyal találkozunk. A Szentatya a montecassinoi apátnak is megígérte, hogy misézni fog erre a szándékra. Úgy tűnik, hogy csak természetfeletti közbelépés képes jóvátenni azt a kárt, amelyet a Messiásuktól távolra tévedt testvéreink okoznak. Ami az újra feléledő jelentős számú antiszemita kampányt illeti, noha lehetnek ezeknek politikai indokaik, engem mindig nagyon bántanak azok a sérelmek, amelyek magát a zsidó fajt, a zsidóságot érik, - Jézus, Szűzmaria, a Próféták és az Apostolok népét - mert nekem úgy tűnik, hogy így durván azt támadják, ami Istennek a legkedvesebb. Ki tagadja, hogy mi nagyon is megromlottunk? De nem történt-e ez meg mindazokkal, akik elfordultak Krisztustól?” /22/

1926-ban, Rómában, Antoine Van Asseldonk flamand atya és a zsidó hitről áttért, holland Maria Francisca Van Leer kezdeményezésére megalakult az *Izrael Barátai Társaság*, melynek célja az Izrael népe felé forduló szeretetteljes magatartás előmozdítása volt. Ne beszéljünk többé *istengyilkosságról*, és megtérés helyett inkább *áttérést mondjunk*. Maritainék és Vera, barátaikkal, Louis Massignonnal, Stanislas és Aniuta Fumet-vel együtt (Aniuta Raissához és Verához hasonlóan orosz volt) közel voltak ehhez a társasághoz így a belga Saint-André les Bruges-i bencés apátságához is, amely kiadta az ezen eszméket terjesztő „Bulletin de Missions”-t. Egyébként a cionizmus mindhármukat élénken foglalkoztatta, amióta az Oumaçoff házban olyan palesztinai gyarmatosokat ismertek meg, mint Absalon Feiberg. Jacques az 1920-as években kapcsolatban állt Jacobson doktorral, a genfi cionista szervezet párizsi képviselőjével, majd a katolikusok és a cionista mozgalom egyik találkozóját követően 1925-ben eljuttatott XI. Piusz pápához egy beszámolót, felhívva a Szentatya figyelmét „a cionista mozgalom nagy történelmi jelentőségére” /23/.

Vera és Raissa a katolikus hitre való saját áttérésüket kétségtelenül nem, mint zsidó identitásuk elvesztését, hanem ellenkezőleg, származásukhoz való hűségként élték meg, mintegy *átmenetet*, amely még mélyebbre gyökerezteteti

őket népük misztériumába és nagyságába. Vera írógéppel lemásolt imádságai között megtalálható Dániel próféta könyvének 3. fejezetéből Azarja imája, amelyet a nagycsütörtöki liturgiában olvasnak. Elképzelhetjük, ahogyan Istenhez könyörgött Izrael nevében és Izraelért, ezzel az imádsággal, amely közös panasznak tűnik: „Urunk, Istenünk, Szent nevedre kérünk, ne taszíts el minket végleg, ne bontsd fel a szövetséged. Ne vondd meg tőlünk irgalmadat kedveltedért, Ábrahámért, szolgálóért, Izsákért, és szentedért, Izraelért. Megígérted nekik, hogy megsokasítod utódaikat, mint égen a csillagokat, s mint a tenger partján a fővényt. Minden népnél kisebbek lettünk, Urunk, megaláztatásban van részünk bűneinkért az egész földön. Most nincs fedelmünk, sem prófétánk, sem vezérünk, nincs sem égő-, sem véres, sem étel-, sem illatáldozat, de még hely sem, ahová letegyük első termésünket, s elnyerhessük irgalmadat. Fogadd el megtört szívünket és alázatos lelkünket...” Vera így imádkozott Izrael megváltásáért, Isten visszavonhatatlan ígérete nyomán, és szüntelenül e nép eleven részének érezte magát. A zsidóságot és a kereszténységet összekapcsoló közös megváltói eszme erejében élénken élt benne a vágy, hogy Izrael számára valóra váljanak az ígérek, és ennek szellemében imádkozott népe megtéréséért. Nem kell csodálkoznunk, hogy egy zsidó nő Jézusban felismerte Urát és Üdvözítőjét.

Egy áttért zsidókból és szimpatizánsokból álló csoport minden évben, nagypéntek délután és Krisztus Király ünnepén összegyűlt imádkozni a Montmartre-i Sacré-Coeur templomban. A tabernákulum elé helyezték *Ave rex Judeorum* /Üdvözlégy zsidók királya/ feliratú koszorújukat, és a szertartás tetőpontja a Kereszt előtti hódolat volt. Gyakran Altermann abbé vezette a liturgiát és mondott szentbeszédet. Néha Raissa és Vera is ott volt.

Jean Pierre Altermann 1921-óta szoros kapcsolatot tartott a tomista körökkel. Orosz származású zenész zsidó család sarja volt. Költő- és műkritikusként Barrès bűvkörébe került, majd a „Nouvelle Revue Française”-hez közeledett. Egy spanyolországi útja során, San Domingo de Silos-ban megtért, és két évvel később megkeresztelkedett. Hamarosan hivatást érzett a papságra, és éppen Maritainéknél ismerte meg azokat a barátait, akik ebben a hivatásban támogatták és bátorították, elsősorban Lamy abbét, aki lelkivezetője volt.

Miután pap lett, s bizonyos időt Ghika atya mellett töltött az *Église d'Étrangers*-ben, a Monsieur utcai Bencés Kápolnában folytatta szolgálatát, ahová a liturgia szépségétől vonzva rengeteg hívő özönlött, egyfajta, pontosan meg nem határozható kiterjedésű plébániát alkotva, amelynek ő volt a középpontja. Ide jártak Du Bois-ék, Van der Meerék, Jean Daniélou (később jezsuita atya, majd bíboros), Mauriac, a Jacob testvérek és sokan mások.

Magas és szálfatermetű, kefehajú, szenvedélyes, megalkuvást nem ismerő természettel megáldva: „hajlíthatatlan tomista”, de „tüzes lelkű” is – mondta róla Mauriac. Később, úgy 1932 - 1933 táján, mialatt a Sainte Baume-ban tartózkodott, elhatározta, hogy létrehozza a *bölcsesség hajlékát*, ahol a tudás forrásából bárki meríthet, aki Istent keresi, és belső békére vágyik. Néhány évvel

később megszületett a *Maison d'Ananie – Egyházmegyei misszió nem katolikusok számára*, amelyben papok és laikusok teljes odaadással munkálkodtak párbeszédre nyitottan, szívélyes vendégszeretettel. A magányos vagy Istent kereső emberek számára létesített hajlékok létrehozásának eszméjén minden bizonnyal a meudoni hatás érződött, ahol mindezt napról-napra átérték, és ahol gyakran beszélgettek arról, hogy milyen nagy szükség lenne lelki-szellemi tűzhelyek kialakítására, az igazság és a tudás szeretetének elterjesztésére a világban. Egyébként ez volt Lamy atya vágya is, aki a szellemiek terén nagy hatást gyakorolt Altermann atyára.

Néhány szerzetes barát a karmelita rendből

Azok között a személyek között, akik Jacques szavai szerint „Isten küldöttei, akik nekünk lelki támaszt és tanácsokat adtak” /24/, egyetlen nő szerepel: az Avignoni Sacré Coeur karmelből Marie Thérèse anyja, aki szerény, de nem másodlagos szellemi hatással volt Maritainék és barátaik életére. A két világháború között körülöttük kibontakozó személyes kapcsolatok során találkoztak, s valószínű, hogy rajta keresztül jöttek létre nagy karmelita barátságai. Ő kapcsolatban állt a domonkosok római egyetemével, az Angelicummal és Garrigou Lagrange atyával, akit többször is meghívott zárdájukba prédikálni, mert a szent terézi hagyomány szellemében meg volt győződve arról, hogy komoly teológiai alap szükséges a misztikához. Ebben tökéletesen egyetértettek vele meudoni barátai.

Marie Thérèse anyja művelt és mélységesen vallásos családban született 1868-ban, így valamivel idősebb volt Maritainéknél. A Pontoise-i Karmelből átlépett az avignoni zárdába, és ott maradt 1949-ben bekövetkezett haláláig. Avignonban hatása jóval túl nyúlt a zárda falain. Barátsága, imádsága fontos segítséget jelentett Jacques, Raissa és Vera számára, akik néha felkeresték, de többnyire csak levelek útján érintkeztek. Mégis, Maritainék emléke nagyon élénken élt a zárdában, úgy, hogy még harmincöt évvel Vera halála után is az egyik avignoni karmelita nővér emlegethette: „Marie Thérèse anyja, aki nagyra értékelte, mesélt nekünk róla.” /25/

Leveleiben Marie Thérèse mély érzelmekről tanúskodó hangot üt meg, és a távolság miatt érthetően ritka látogatások újra és újra megerősítették a lelki egységüket. Nemcsak jámbor szokásból szólította Raissát és Verát „nővéremnek”.

Talán neki köszönhetik, hogy megismerték Jacques Froissart, mielőtt ő Bruno de Jésus Marie atya lett volna. Jacques Froissart 1892-ben született a francia-flandriai határ közelében. Vallásos nevelésben részesült, de Nietzsche hatására mély morális válságba került, s elvesztette hitét, amire csak azután talált rá újra, amikor véletlenül elolvasta a még szentté nem avatott és kevésbé ismert Lisieux-i Teréz „*Egy lélek története*” című könyvét. Egy napon, barátai házában, kezébe akadt ez a könyv, és elkezdte olvasni, mivel igen megérintette a borítón lévő fiatal karmelita lány arca. Terézen keresztül újra felfedezte

Krisztust. Alig több mint egy hónap eltelte után ezt írta: „Teljes szívem Ő érte dobog, de erre annyit kellett várnom, mert szegény agyam lázadó.” /26/ A következő évben felvételét kérte a karmelitákhoz, ahol nagy tisztelettel beszéltek Marie Thérèse anyáról. Szerette volna megismerni, és ekkor fedezte fel, hogy Cousin abbé, a nővér szerzetestestvére, s neki egykori tanára, lelkiállapotáért aggódva, tudtán kívül a nővére imádságaira bízta őt, így teremtve közöttük erős, és mindennapi mély kapcsolatot. Egészségi okok miatt kénytelen volt elhagyni a noviciátust. Ekkor Marie Thérèse nővér azt tanácsolta neki, hogy menjen Rómába filozófiai és teológiai tanulmányok folytatására az Angelicumon. Kapcsolatot létesített közötté és az ott tanító Garrigou Lagrange atya között. Így történt, hogy első római útjuk alkalmával ő várta az állomáson Jacques-ot és Raissát, akik azért érkeztek oda, hogy jóváhagyást kérve a Pápa elé terjesszék Jacques vaskos kéziratát a La Salette-i jelenésről. Az ő vezetésével ismerték meg az örök várost és szent helyeit.

Froissart-ral nem mindig voltak egyszerűek a kapcsolatok, s ezért lett értékes Vera tapintatos közvetítése, aki szeretetteljes találékonysággal lekerekítette a sarkokat, és elsimította a feszültségeket, de aki szükség esetén, határozott is tudott lenni. Barátságukból olyan együttműködés született, amely főleg az 1930-as években volt termékeny, amikor újra megjelent az „Études carmelitaines” Brúnó atya szerkesztésében, aki Maritainék sok tudós és író barátját is bevonta a munkába, mint Pierre Van der Meert, Charles Du Bois-t, Roland Dalbiez-t, Henri Ghéont, Charles Journet-t, Olivier Lacombe-ot, Louis Massignon-t, hogy csak néhányat említsünk. A munkatársak között volt Gemelli atya is, akivel Jacques sok-sok évvel azelőtt találkozott, még amikor a Heidelbergi Egyetemen Hans Driesch előadásait hallgatták. Brúnó atya az „Études carmelitaines”-nek új, a pszichológiai tudományok felé nyitott karaktert adott. A lapban filozófusok, teológusok, vallástörténészek, költők és irodalmárok folytattak párbeszédet az összehasonlító misztikus tudományok kérdéseiről, ami az újság számára tekintélyt szerzett, és széleskörű visszhangot keltett.

1925-ben Brúnó atyát áthelyezték Párizsba, a Scheffer utcai Központba, és ettől kezdve szorgalmasan látogatta a meudoni összejöveteleket. Gyakran felkereste ezeket csupán a baráti találkozások kedvéért, vagy hogy szentmisét mutasson be. Többször is találkozott ott Charles Henrion atyával, Marie Thérèse anya és Maritainék egy másik barátjával. Ebben a baráti és sokszínű, együtt érző szellemi környezetben alakult ki Jacques érdeklődése a keresztény misztika és Keresztes Szent János művei, valamint a természetes misztika tanulmányozása iránt. Misztikus ismereteikből és a lelki olvasmányaikból, melyek felé keresztapjuk irányította őket, de Isten-tapasztalatukból is következett, hogy saját életükben – a világban, de nem a világból valóan – Jacques, Raissa és Vera kidolgozta azt a gondolatot, hogy a kontempláció, mint Istennek és az isteni dolgoknak szeretetteljes ismerete, nem kevésbé nyitott az egyszerű keresztények, mint a nagy kontemplatívok számára, és hogy a kontempláció az

előbbiek számára nem föltétlenül a nagy misztikusok által leírt formában érhető el, hanem attól eltérő, de nem kevésbé hiteles módon.

A sivatag remetéje

Amikor Charles Henrion 1925. júniusában hazatért Franciaországba, menekülve a tuniszi sivatag elviselhetetlen forrósága elől, betért Meudonba. Néhány hónappal azelőtt szentelték pappá. A ház vendégeiben keltett benyomását Cocteau így idézi fel: „Belépett egy szív, egy piros szív, rajta egy piros kereszttel, s mindez egy fehér alakon, amely ide-oda siklik, lehajol, beszél és kezet ráz. Ez a szív megbabonázott, elterelte figyelmemet az arcról, a burnusz alatt nem láttam többé a fejet. Ez a szív volt a fehér forma igazi arca, és Charles úgy tartotta a fejét a mellén, mint a mártírok. Napbarnított arca is ennek a szívnek a visszatükröződése volt, mint egy délibáb az afrikai napsütésben. A két arccsont és az áll adták a szív domború és hegyes részeit. Majd látni véltem egy közelre kissé pontatlanul látó tekintetet, és a vakokéhoz hasonló, vagyis látó kezet.” /27/

Cocteau-hoz hasonlóan a többieket is mélyen megérintette Henrion megjelenése a meudoni szalonban. Azért is jött, hogy találkozzon Paul Sabonnal, az ifjú költővel, aki magával cipelte szorongásának és reménytelenségének nehéz terhét, a szürrealizmus bomlasztó mérgétől megsebzett testét és lelkét. A költő megértette, hogy ő az a pap, aki segíteni tud neki az Isten felé történő döntő lépés megtételében. Azonban erre a lépésre csak barátja, André Grange halála után volt képes, aki szintén a szürrealizmus keserű tapasztalatából tért vissza, és keresztényként halt meg, hála Keresztes Szent János Charles Henrion által válogatott lelki szövegei olvasásának: „Mindent Keresztes Szent Jánosnak köszönhetek”, mondta halála előtt néhány órával Jacques-nak. És Paul Sabonnak: „Boldog vagyok, most már hiszek, tégy úgy, mint én.” /28/ Sabon igen fiatalon halt meg, szervezete felmondta a szolgálatot.

Ugyaneben a hónapban, 1925. júniusában, meglátogatta Maritainéket Mercédès de Gournay költőnő, s megismerkedett Henrionnal. Egy különleges párizsi Colège des Vierges-nek nevezett világi, vallásos csoporthoz tartozott, akik elegyítették a miszticizmust és az irodalmat. Elhatározta, hogy hátat fordít az irodalom világának, és követi Henriont Afrikába, a születőben lévő Sidi-Saad-i kis Fraternitásba. Ott a többi nővérral együtt gondoskodott a beduinokról, életét az imádságnak és a vezeklésnek szentelte, gyakran visszavonulva a hegyekben lévő remeteségbe. Jean Hugo, aki néhány évvel később ellátogatott oda, így ír róla: „A hegycsúcs közvetlen közelében lévő barlang örzi Mercédès de Gournay nevét, akinek ez volt a legkedvesebb imahelye. Csak nagy nehezen lehetett benne állva elférni. Hátul a barlangban volt egy kis fülke, a mélyén fűből font kereszttel, és volt benne egy másik, két ágból álló kereszt is, amelyet kézbe lehetett venni. Balra egy ablak, s a földön egy deszka, amire le lehetett ülni vagy térdelni. Az ajtó melletti másik mélyedés egy száraz gallyból készített keresztet rejtett, fölötte vad kapri indák kúsztak. Körös-körül sziklák, sakál

oduk, sasfészek. [...] Távolban a sivatag, melyből újabb hegycsúcsok emelkedtek ki, mint homoktengerből a szigetek. A sasok hatalmas szárnyuhogással egészen közel repültek.” /29/

Mercédès de Gournay a sivatagban megtalálta lelki békéjét. Harmincnégy éves korában halt meg tífuszban, megfertőződve egy tífuszos arab asszonytól, akit ápolt, és gyógyított. A sidi-saadi kis temetőben lévő sírjához elzarándokolnak az arabok, akárcsak a mellette lévő szegény muzulmán asszony, Jemlia sírjához is, akit férje bántalmazott, s akit tisztelet övez. Ezek az ő *marabutjuk*, az igaz emberek sírjai.

Charles Henrion, évente abban a két nyári hónapban, amit Franciaországban töltött, vagy az édesanyjánál lakott a Vogézekben vagy Maritainéknél Meudonban. Mindig a magányt kereste, de képtelen volt a barátságok és kapcsolatok sűrű hálójából menekülni. „Charles atya olyan apostol – mondta Jacques egyszer Jean Hugonak – aki menekül az apostolkodástól. Fut az emberek elől, de Isten szüntelenül visszatéríti a küldetéséhez.”/30/ A legkülönbözőbb emberek keresték fel, s olykor Jacques, Raissa vagy Vera készítette elő a találkozókat.

Vera és Charles atya között mindig mélységes lelki egyetértés volt. Az atya többször olyankor tartózkodott Meudonban, amikor Jacques és Raissa nyaralni mentek, és Vera maradt otthon, őrizni a házat és a kápolnát. Ilyenkor a távollétükben, és a kevesebb látogató miatt elcsendesült és nyugodt szobákban Vera oltalmazta az afrikai remete nyugalmát. Gondoskodott arról, hogy számára minden feltétel meglegyen a házban ahhoz, hogy visszanyerhesse energiáját, és meglelhesse a számára szükséges összeszedettséget. Egy dobozban megőrizte minden levelét, akárcsak Dehau atya leveleit is, s nem sokkal halála előtt arra kérte Jacques-ot és Raissát, hogy égezzék el – és ők meg is tették – hogy teljesen megőrizze belső életének titkait, amelyek a hozzá szellemileg leginkább közelálló két pappal folytatott párbeszédéből kiszűrődhettek volna. *Secretum meum mihi.* /Megtartom magamnak a titkom. / És mégis, az ember fájlalja, hogy ezek eltűntek.

Amikor Sidi-Saadban megalakult a kis kontemplatív és betegápoló szerzetes közösség, amely a helyi lakosságot gondozta, és a nővérek között volt Vera néhány barátnője, Henrion atya arra gondolt hogy Vera is csatlakozhatna hozzájuk (vagy maguk a nővérek gondoltak erre?). De Vera hivatása más volt, és ezt ő már jól tudta. Ezzel kapcsolatban már rég nem voltak kétségei, és érezte, hogy élete közös Jacques és Raissa életével.

A spanyol háború idején és a második világháborút megelőző években Jacques politikai állásfoglalásai élesen eltértek Henrion atya, valamint egyéb barátai, pl. Garrigou-Lagrange atya véleményétől. Az őket összekötő barátság továbbra is megmaradt, így egyetértésük a lelki dolgokban, de a történelmi események eltérő megítélése barátságukat kemény próbának tette ki. Jacques úgy érezte, hogy meg kell szólalnia a spanyolországi háborúval kapcsolatban, a totalitárius ideológiákkal, a nacionalista és antidemokratikus nézetekkel, az antiszemitizmus veszélyével szemben, Henrion viszont úgy vélte, hogy Jacques

ily módon, a politikai állásfoglalását mindig is kísérő vitákkal, veszélyezteti saját keresztény filozófusi hitelét, és sajátos, lényegében szellemi hivatását. Ezen kívül eszméit veszélyesen baloldaliaknak tartotta.

Leveleik értékes elemeket szolgáltathattak volna minderről. De sajnos, a levelek már nem léteznek. Nemcsak Henrion kérte meg barátait a küldeményei megsemmisítésére, de halála előtt ő is elégette a tőlük kapott leveleket, az összes papírával együtt. Szeretett volna úgy „meghalni, hogy ne hagyjon nyomot” maga után, ahogyan az Avignone-i Marie Thérèse anyja is óhajtotta. Az említett nézeteltérést tanúsítja Vera 1937. augusztus 19-én nővéréhez írt levele, aki akkor Bagnoles-ben volt kezelésen, Jacques-kal. Vera a Charles atyával néhány nappal azelőtt folytatott egyik beszélgetésre hivatkozik, aki – mint írja – nagyon sajnálja, hogy Jacques politizál, s még hozzá nagyon is a baloldal használja fel a nevét. Érthetőnek tűnik, hogy szerinte Jacques-nak csak szellemi körökben kellene misszióját teljesíteni, s nem a nyilvánosság előtt, még kevésbé politikai körökben. A nézeteltérésnek nagyon alaposnak kellett lennie, ha Vera még hozzáfűzi: „Egész idő alatt az volt a benyomásom, hogy látogatásának célja valamiféle kiengesztelődés volt – és remélem, hogy nem tévedek.” /31/

Ugyanakkor, s ugyanazon okok miatt, Garrigou-Lagrange atya és Jacques között éles, szomorú következménnyel járó ellentét támadt. Maritainék így ismét megtapasztaltak egyfajta hajlíthatatlanságot, amely a világi dolgok megítélésében létrejöhét a teológiában és misztikában rendkívüli bölcsességgel rendelkező emberek között, és azt a merevséget, amellyel elutasítják az övékkel ellenkező véleményt. Vera, a maga részéről, soha sem kételkedett Jacques állásfoglalásának helyességében, és minden erejével támogatta őt. Azokban a napokban Raissa ezt írta neki: „Írántunk érzett szereteted által vezérelve nagyon szépen viselkedtél *drága kis anyácskám.*” /32/

Azonban mindezek után valami eltörött, a meg nem értés árnya ereszkedett le közéjük. Még az a rendkívüli tapintat is, amellyel Charles Henrion szerette kezelni a lelki dolgokat, idővel bizonyos zavart támasztott. Így, amikor jóval később Jacques *Journal de Raissa* címmel kiadta feleségének a halála után fennmaradt lelki feljegyzéseit, és ezeket a kereskedelmi forgalomba nem kerülő példányokat egy igen szűk baráti körnek elküldte, jobbnak látta, ha Hanrionnak nem juttat belőle. Miként a Charles atya iránt érdeklődő Jean Cocteau-nak így válaszolt: „Már sok-sok éve nincsenek híreim róla. Jelzem Önnek, hogy neki nem küldtem el a *Journal de Raissát*, elsősorban azért, nehogy megzavarjam magányát, de azért sem, mert azt hiszem, hogy nézőpontjaink nem azonosak, azt hiszem, szemrehányást tett volna nekem, hogy ezeket a jegyzeteket kiadtam, amelyeket szerintem ki kellett adni, és szeretnék elkerülni minden nézeteltérést. Mindezzel kapcsolatban bízom az ön diszkréciójában.” /33/

Henrion atya harminchat évet töltött remeteségben a tunéziai sivatagban, ahol a Közösség kocka alakú, kis kupolákkal ellátott cellái voltak elhintve a fehér és csipkés kápolna körül. Tunézia függetlenné válása után a közösségnek el kellett hagynia Sidi-Saadot, és Draguignan közelében, Villecroze-ban telepedett le. Itt halt meg Henrion atya 1978-ban, belépve Isten hatalmas

csendjébe, amelyet sóvárgón és izzón szeretett, mint azt a földet, ahol sok-sok éven keresztül élt. Tette a falu kis temetőjében, egy egyszerű fakereszt alatt nyugszik.

A hűséges titkárnő és gyöngéd testvér

A meudoni évek a válságos vagy küzdelmes időszakokon kívül is megfeszített tevékenységgel teltek, s minden energiájukat felhasználva kellett feladatuknak eleget tenni. Számptalan nagy barátságban is gazdag volt ez az időszak. „Amikor most azokra a meudoni évekre gondolok –írta Jacques – alig tudom megérteni, hogyan is bírtuk azt a tempót. Az *Institut Catholique* előadásaira, könyveimre való felkészülésen kívül (a külföldi konferenciákról nem beszélve), időnk legnagyobb részét a számunkra vigaszt jelentő régi és új barátoknak szenteltük, az ismeretlen látogatóknak, akik nem tudni mifajta tétova reménnyel érkeztek, és akiket meg kellett hallgatnunk, beszélgetéseknek, keresztelőknek, a szerzetesi hivatásoknak, megannyi dolognak, amelyek elhárítására nem voltunk elég kegyetlenek (mindez nem a mi ügyünk volt, hanem a kegyelemé, s néha a sürgető tanácsadóké, mindazonáltal nem volt szabad kibújni alóluk), - a tomista kör együttlétein és a lelkigyakorlatokon kívül rengeteg más összejövétel is volt...” És miután megemlíti egy sor összejövételt és kezdeményezést, megjegyzi: „Ha a szív békessége és a bölcsesség keresése továbbra is folytatódhatott egy ilyen zűrzavar közepette is, sejtem, hogy ki, és hogyan fizette meg ennek az árát.” Mindebben, mi volt Vera szerepe? „Miközben írok, ezeknek az elmúlt eseményeknek halvány képét látom újra előbukkanni gondolataimban. Szegény Vera, mennyit fáradozott! Mindnyájunkra gondja volt, különös gonddal aggódott mindannyiunk fizikai és erkölcsi javáért. Így volt ez egész életében. Testvéri szeretete nem ismert határokat, egyszerre volt merész és védtelen, nagyon élénk vérmérsékletű, és rendkívül érzékenyen élt át mindent, de mindig kész volt részvétre és önfeláldozásra. Mindig hajlandó volt bárkivel szembeszegülni, hogy megvédje azokat, akik számára kedvesek voltak, vagy kész volt szolgálatukra lenni. És most, mi maradt ebből a minden utunkon ránk áradó szeretetből? Egy sírkő egy kis temetőben, néhány ezer kilométerre ettől a Franciaországtól, amelyet oly találékonyan és forrón szeretett? Lehetséges, hogy örökre elveszen az útjainkat századok óta elárasztó szeretet? Az abszurditásnál is rosszabb lenne a létezés, ha nem lenne örök élet.” /38/

Vera értékes segítség volt Jacques számára: egyik csuklójának gyakori és éles fájdalma ellenére, legépelte a kiadónak elküldendő kéziratokat, ő intézte a levelezés egy részét, válaszolt a telefonhívásokra, megszűrte a tekintélyes és befolyásos filozófushoz érkező sokféle kérést. „Az én antimodern és kedves Vérus titkárnőmnek”, dedikálta neki Jacques *Antimoderne* című könyvét; a *Théonas* 1921-es kiadását pedig: „Az én kis Verámnak, hálám és tiszteletem jeléül a titkárnők titkárnőjének, és szeretettel a kedves testvérnek.” Egyszer ezt írta neki Valsaint-ből: „Igen Te vagy a titkárnő *per se primo et reduplicative ut*

sic, mindenek felett és végérvényesen!” /39/ Azon túl, hogy rengeteg gyakorlati feladatot és az adminisztrációs munkájukat is magára vállalta, teljes odaadással vett részt Jacques munkájában is, noha természetesen másként, mint Raissa, nem lévén hozzá kellő műveltsége. Az ő közreműködése lényegében lelki volt: mindenekelőtt a szüntelen imádság és ezen kívül az a szeretetteljes segítség, amivel a házukban nyugodt és előzékeny, a szellemi munkának és a vendéglátásnak kedvező légkört teremtett. Olykor szeretettől sugárzó üzeneteket tartalmazó cédulákat helyezett el a házban, amelyeken minden kedvességét kifejezte, pl. ilyeneket: „Jó estét macskák Királya! – Jó estét Életem! – Jó estét Drágáim! – Verus”. Vagy: „A piros rózsákat húgocskátok küldi – szeretete jeléül az ő kincseinek. A sárga rózsák jelentik a dicsőséget... de nem a húgocskátokét.”, s még: „Teljes szívemből gratulálok a hatalmas oroszlának! – Lehet, hogy jobb étvággal ennél, ha odalent reggeliznél?”. „Kincsem, FELTÉTLEN PARANCS: ébreszd fel *anyácskát* bármely pillanatban, ha teát vagy kávét szeretnél. Egyetlen, legeslegdrágább kincsem. *Vérus anyácska*.” Meghatja az embert, a mindhármukat összekötő szeretet, és különösen Verának Raissa és Jacques iránti anyai gyöngédsége. Valóban *anyácskájuk* volt, teli *humorral*, ahogy pl. néha így írta alá: „*a ti Kismalacotok*” utalva saját gömbölydedségére.

„Vera úgy örködött Raissa és én felettem, mintha Jézus küldötte volna - írta Jacques -, hogy fáradozásaink közben megerősítsen bennünket. Azt hiszem, hogy Jézussal végtelenül gyöngéd beszélgetéseket folytatott a maga hasonlíthatatlanul mély alázatosságában és önfeledtségében, de soha senki nem zárta jobban magába titkait, mint ez a félnk és tette kész Márta, aki (mint olykor az édesapja), nyakig merült a külső elfoglaltságokban, miközben a szíve szeretettől lángolt. A két nővér zsidó őseitől örökölte ezt a finom érzékenységet, amelyet a rendszeres kontempláció még nemesebbé tett, és amely természetesen a szenvedés kiváltságosaivá tette őket” /40/. Később tovább finomította lelkét a testi szenvedés, s ezt Isten akaratára hagyatkozva szeretettel fogadta, mint egyfajta vértanúságot, melyre oblata neve – Ágnes – szinte predestinálta. Vera egyik súlyos betegsége után, 1916. szeptemberében Jacques a következőket írta Dom Delatte apátnak: „Gertrúd nővér (Raissa) írt Önnek. Gondolom, hírt adott Ágnes (Vera) nővéréről is. Egészségi állapota nagyon aggasztó, olykor, rátekintve, fájdalmas szívvel gondolok a kedves Baillet atyára, aki számára a Szent Pál monostor apátjának az Ágnes nevet javasolta. Számunkra úgy tűnik, hogy ez alatt az egész idő alatt nagyon közel került Istenhez, és szorosan mellette marad, hogy ő rendelkezzen vele.” /41/ Még ugyanazon a napon Raissa is levelet írt Veráról Dom Delatte-nak, melyben az ember megérzi közös életük titkainak vibrálását: „Most egy kicsit fellélegeztünk, de Jacques és én nagyon aggódtunk. Annyira fájó látni a szenvedését: annyira jó, annyira türelmes, annyira kedves a mi Vera Ágnesünk, és ezért engem olykor elfog a félelem. Annyira nagy szükségem van rá! Áldás Ő kis közösségünk számára. Vele oltalmat találunk Isten békéjében, melynek sem édességét, sem erejét nem csökkentik a könnyek.” /42/

Éppen ennek a levelezésnek az idején, az 1916 – 1917-es tanévben, Versailles-ban, a *Petit Séminaire*-ben, Jacques tanítványa volt Michel Riquet, aki később belépett a jezsuita rendbe, s akit mindhármukhoz szoros barátság fűzött. Így életüknek szinte kezdettől fogva tanúja volt, s Veráról ezt írta: „Tökéletesen töltötte be Márta hivatását, ahogy Raissa Máriáét. Mégis, háztartási tevékenységei nem akadályozták meg abban, hogy Jacques és Raissa szellemi és lelki életében részt vegyen. Figyelemmel kísérte áttérésüket, s támogatta édesanyjáét is. Diszkrétan és csendesen figyelt mindenre, ami a meudoni szalonban elhangzott. Emlékszem, milyen örömmel jelentette be Chagall érkezését, aki jött, hogy csatlakozzon a társaságunkhoz. Így volt ez Berdjajevvel is: Vera hozzátartozott Jacques és Raissa életéhez.” /43/ Jacques Riquet atyát hívta, hogy kiszolgáltassa Raissának a betegek szentségét a párizsi Bourgogne szállodában, amikor Franciaországba visszatérve súlyos agyvérzés érte, amelyből többé nem épült fel: „Többé nem tudott szólni, csak mélyértelmű tekintetével beszélt” /44/, írja továbbá Riquet. És hogy hagyhatnánk említés nélkül Jacques eme tanítványának szociális téren és a vallások közötti párbeszéd területén folytatott tevékenységét, aktív közreműködését az ellenállási mozgalomban, deportálását Dachauban, és végül híres nagyböjti szent beszédeit a párizsi Notre Dame-ban? Első homiliáját fogolytábori ruhájában mondta! A lágerből való szabadulása után Maritainék azonnal meghívták Rómába, és a Taverna Palotában a vendégük volt 1945. szeptember végén és október elején. /45/

A meudoni évekre vetett első pillantás befejezéseként meg kell említenünk, hogy az 1923-as lelkigyakorlatok végén, október 2-án, mindhárman megújították az egy évvel korábban, a Tomista Társaság tagjaiként Versailles-ban tett ima fogadalmukat. Raissa megalkotta hármójuk rövid *Életrendjét*, amely lényegében összefoglalta, hogyan kellene élniük, hogy „Csak Isten számára őrizték meg szívüket”. A szabályzat ezekkel a szavakkal kezdődött:

„Mindent úgy fogadni, hogy az Istentől jön.
Mindent megtenni Istenért.
Mindent felajánlani Istennek.
És odaadóan keresni
A tökéletes irgalmasságot
És a Kereszt szeretetét.” /46/

Drága Verusunknak

Neked, zsenge hajtáska,
a Jóisten leánya,
szeretet, kedvesség,
jóság, nem gyengeség,
költői szív
lángoló szív,
drága nővérünknek,
akinek ujjongó Angyal
koronázza kedvességét,
neked ajánlják e könyvet
a szerzők,

Jacques és Raissa

(Jacques és Raissa *Situation de la poésie* /1938/ c. könyvének dedikálása.)

JEGYZETEK

21. Claude Aveline levele Verához, 1932. december 19.
22. Raissa levele Jean de Puniet atyához, 1921. február 11.
23. V.ö. „Regards de J. Maritain sur Israël”, *Cahiers Jacques Maritain*, No. 23, 1991. okt. p. 29. Ez a szám, René Mougel fontos ajánlásával, p.19-26. összegyűjti Maritain Izraellel foglalkozó kiadatlan írásait, p. 27-42.
24. *Carnet de notes*, p. 225-226.
25. Lucie nővér levele az avignoni kármelből a szerzőhöz, 1995. augusztus 25.
26. Gerard de La Trinité, O.C.D., „Notice”, in *Études Carmélitaines*, 1994. p. 9.
27. Jean Cocteau, *Lettre a Jacques Maritain* /Stock, 1926/, in Jean Cocteau – Jacques Maritain, *Correspondance* /1923-1963/, Paris, Gallimard, 1993, p. 278. Magyarul: Jean Cocteau: *Levél Jacques Maritainnek*, *Folia Selecta*, 34. 2006. augusztus, p.12.
28. *Les Grandes Amitiés*, XIV, p.1006. Magyarul: Raissa Maritain: *Nagy barátságok*. Bp. Szt. István T. 1986. p. 263.
29. Jean Hugo, *Le regard de la mémoire*, p. 392.
30. Uo. p. 339.
31. Vera levele Raissához, 1937. augusztus 19.
32. Raissa levele Verához, 1937. augusztus 20.
33. Cocteau-Maritain, *Correspondance*, *op. cit.*, p. 246.

38. *Carnet de notes*, pp. 316-319.
39. Jacques levele Verához, 1929. augusztus 27.
40. *Carnet de notes*, p. 315.
41. Jacques levele Paul Delatte atyához, 1916. szeptember 6.
42. Raissa levele Paul Delatte atyához, 1916. szeptember 6.
43. Michel Riquet atya levele a szerzőhöz, 1992. április 3.
44. Uo.
45. Lásd a Jean-Francois Nothomb által megrajzolt szép portréját: „In memoriam Michel Riquet, s.j.”, *Notes et Documents*, /de l’Institut International Jacques Maritain/, No.36-37, 1993. január-augusztus, p. 112.
46. *Journal de Raissa*, p. 292.

fordította: Greutterné Bognár Eszter

FLORILEGIUM

Ajándék a sorsunk

Akkor eszébe juthat az embernek ennek vagy annak a történetnek egyik-másik részlete az ember belső nagyságáról – mint pl. annak a fiatalasszonynak a haláláról a koncentrációs táborban, melynek tanúja voltam. A történet egyszerű, nincs is róla sok mondanivaló, mégis oly költői, hogy szinte kitalálnak tűnik: ez a fiatalasszony tudta, hogy néhány napon belül meg kell halnia. Ennek ellenére vidáman beszélgetett velem. „Hálás vagyok sorsomnak, hogy ily keményen bánt velem,” mondta nekem szó szerint; „mert korábbi, polgári életemben túlságosan el voltam kényeztetve és szellemi törekvéseimet sem vettem igazán komolyan”. Utolsó napjaiban teljesen befelé fordult. „Ez a fa egyetlen barátom magányomban”, vélekedett és kimutatott a barakk ablakán. Kint éppen virágjában állt egy gesztenyefa és - lehajolva a beteg fekhelyéhez – a betegbarakk piciny ablakán keresztül még éppen látni lehetett egy zöldellő ágat két virággyertyával. „Ezzel a fával szoktam beszélgetni”, mondja. Meghökkenek és nem tudom szavait mire vélni. Delíriumban lenne és időnként hallucinálna? Kíváncsian megkérdezem tehát, hogy vajon felel-e neki a fa, igent mond-e vagy mi mást? Erre azt válaszolja: „Azt mondta nekem: itt vagyok – én – itt – vagyok – én vagyok az élet, az örök élet...”

Viktor E. Frankl

...én magam ugyanúgy ragaszkodom saját intellektuális függetlenségemhez, mint bárki más; ez azonban azt a szabadságomat is magában foglalja, hogy egyetérthessek azzal, akiről úgy gondolom, hogy igaza van.

Étienne Gilson